

אגף מעונות יום ומשפחתונים

מחקר טאליס הבין-לאומי 2018 להוראה וללמידה במסגרות הגיל הרך

תקציר

מנהלות משותפות למחקר הבין-לאומי

מיכל כרמל, מנהלת תחום חינוך-טיפול, האגף למעונות יום ומשפחתונים, משרד העבודה הרווחה והשירותים החברתיים

נועה בן-דוד, מנהלת היחידה לגיל הרך, ג'וינט ישראל - אשלים

מחקר טאליס לבחינת איכות מסגרות הגיל הרך בפרספקטיבה בין-לאומית

המסגרת החינוכית-טיפולית לגיל הרך, עבור רוב הילדים, מהווה את ההתנסות החברתית הראשונה שלהם, שלא במסגרת המשפחה. להתנסות זו תפקיד חשוב להתפתחותם, רווחתם ושלומותם. מחקר טאליס מציג מידע על:

- ✓ ההתנסויות אליהן נחשפים הילדים,
- ✓ מאפייני הצוותים העובדים עם הילדים והאינטראקציה ביניהם,
- ✓ נושא ההוגנות וההזדמנות להשתלב במסגרות באיכות גבוהה
- ✓ סדרי עדיפויות בהשקעה במסגרות החינוכיות-טיפוליות בהשוואה בין-לאומית ובין המסגרות השונות.

מסגרות חינוך-טיפול לגיל הרך מעניקות את הבסיס להתפתחות מיומנויות קוגניטיביות ורגשיות-חברתיות בקרב ילדים בגילאים המוקדמים, מיומנויות שהינן קריטיות לעתידם ולהצלחתם בבית-הספר, במקום העבודה וברווחתם הכוללת. אולם, תועלות אלה לפרט ולחברה תלויות באיכותן של המסגרות ובקידום קבלת החלטות מבוססות נתונים על ידי קובעי המדיניות.

ארגון ה-OECD מוביל בפעם הראשונה את מחקר טאליס הבין-לאומי להוראה וללמידה במסגרות הגיל הרך בהשתתפות תשע מדינות, מאירופה, מאסיה ומאמריקה הלטינית: ישראל, נורבגיה, דנמרק, גרמניה, איסלנד, תורכיה, קוריאה, יפן וצ'ילה. מתשע המדינות הללו נאספו נתונים לגבי מסגרות הקדם-יסודי, לילדים בגילאי 3-5, ומארבע מתוכן, מישראל, מנורבגיה, מדנמרק ומגרמניה, נאספו גם נתונים ביחס למסגרות עבור ילדים מתחת לגילאי 3. הצגת הממצאים בדו"ח כוללת הבחנה בין שתי קבוצות הגיל הללו. המחקר מסתמך על ממצאי מחקרים קודמים, מבוססי נתונים, בתחום הגיל הרך, על מחקר טאליס לבתי הספר ומחקרים נוספים של ארגון ה-OECD.

דו"ח זה מביא גרסה ראשונה בהצגת הממצאים, ביחס למעונות המפוקחים במדינת ישראל.

המחקר *Starting Strong Teaching and Learning International Survey* אסף נתונים באמצעות שאלוני סקר ודיווח עצמי ממנהלות ומצוותים של מסגרות חינוך-טיפול לגיל הרך, בנוגע ללמידה ולסביבות החינוך הקיימות.

צוותי המעונות קיבלו הזדמנות להביע דעתן על:

- ✓ הפיתוח המקצועי שלהן,
- ✓ האמונות הפדגוגיות,
- ✓ הפרקטיקות אותן הן מיישמות במסגרות,
- ✓ תנאי העסקתן,
- ✓ נושאים נוספים הקשורים לייחודיות העבודה במסגרת חינוכית-טיפולית לילדים בשנות החיים הראשונות,
- ✓ ניהול המסגרת וההתייחסות לתפקיד זה כמנהיגות חינוכית.

במדינות OECD רבות, האחריות להפעלה של מסגרות החינוך-טיפול לגיל הרך מאופיינת, פעמים רבות, בפרגמנטציה ובמורכבות. לדוגמא, גם אם קיימת רגולציה איכותית והקצאת משאבים קבועה למסגרות, נראה כי לרוב, ברמה לאומית או אזרית, לקובעי המדיניות במדינות השונות, חסרה תמונה ברורה ועדכנית של המתרחש במסגרות.

הסקטור של מסגרות חינוך-טיפול לגיל הרך נבדל ממסגרות חינוך יסודי ועל-יסודי בהיבטים רבים, הבדלים הנובעים:

- מריבוי צורות ההפעלה של המסגרות,
- מאחוז גבוה של מימון ממקורות פרטיים,
- ממספר גדול של מסגרות בניהול פרטי בחלק מהמדינות,
- ממעורבות מספר משרדי הממשלה,
- מספר רמות המשילות מעורבות, הנוגעות למסגרות.

לפיכך, הארגון הבין-לאומי שם לו למטרה לאסוף נתונים מקיפים, מהימנים ואיכותיים, הנוגעים לאיכות המסגרות, לרווחת הילדים ושלומותם ולסביבה החינוכית בה הן פועלות, כדי לסייע לקובעי המדיניות בשני אופנים:

1. להבליט את הפרקטיקות המקצועיות והפדגוגיות הנהוגות במסגרות ואת ההבדלים בין מדינות ובתוך מדינות,
2. להעשיר את הניתוח כיצד המדיניות הנהוגה בכל מדינה משפיעה על מסגרות הגיל הרך, ועל הלמידה, השלומות וההתפתחות של הילדים.

ממצאי המחקר פונים לקובעי מדיניות ולמקבלי החלטות, לצד אלה העוסקים בהפעלת המסגרות ולעובדים בהן.

"שם המשחק" הוא איכות

המחקר מצביע על הקשר בין איכות המסגרות וסביבות החינוך לבין השפעתם על התפתחות ולמידה של ילדים בשנות החיים הראשונות.

בין מרכיבי האיכות המרכזיים קיימת התייחסות לנושאים הבאים:

- איכות האינטראקציות במסגרות.
- איכות האינטראקציה בין צוותי המסגרות להורים וילדים.
- איכות כוח העבודה, תנאי העבודה ותהליכי הפיתוח המקצועי של צוותי המסגרות.
- איכות ניהול מסגרות החינוך-טיפול לגיל הרך כמנהיגות פדגוגית.

המחקר גם מציג את הקשר בין מרכיבי מדיניות שונים, כמשפיעים על איכות המסגרות.

מחקר טאליס במסגרות חינוך-טיפול לגיל הרך בפרספקטיבה לאומית

ישראל היא אחת מארבע מדינות, בהן התקיים המחקר גם בקרב מסגרות עבור ילדים מתחת גיל 3, וגם במסגרות הקדם-יסודי, גני הילדים.

את המחקר במסגרות מתחת לגילאי 3 בישראל הוביל האגף למעונות יום ומשפחתונים, במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים בשותפות עם ג'וינט-ישראל-אשלים, היחידה לגיל הרך, וחברת טלדור.

מי השתתף במחקר?

המסגרות מהן נאספו הנתונים הינם מעונות היום והמשפחתונים המפוקחים, בעלי סמל מעון.

בישראל, קיימים כ-2200 מעונות מפוקחים, המופעלים על ידי כ-430 גופים מפעילים וכ-3,700 משפחתונים מפוקחים. שיעור הכיסוי הארצי של הילדים במסגרות המפוקחות, בקבוצת הגיל של לידה-3 הוא כ-25%, מכלל הילדים בקבוצת גיל זו.

ארגון ה-OECD הגדיר כנסקרים רלוונטיים את אותם אנשי צוות, הבאים במגע ישיר וקבוע עם הילדים ומוגדרים כצוות חינוכי-טיפולי במסגרת. לפיכך, בישראל נדגמו מנהלות המעונות המפוקחים, אנשי צוות מכל מעון, רכזות משפחתונים ומנהלות משפחתונים.

יצוין כי צוותי המעונות שנדגמו בסקר כללו גם מתמחות, בנות שירות לאומי וסייעות שילוב לילדים עם צרכים מיוחדים, העובדות באופן קבוע עם הילדים במסגרת.

המחקר נערך ביוני-יולי 2018, ונאספו בו נתונים מ-154 מעונות ומ-71 משפחתונים, כולם בפרישה ארצית, בייצוג מגזרי הולם, עם למעלה מ-1000 נסקרים. **שאלוני הסקר הועברו בעברית ובערבית ותואמים לשאלונים שהועברו בגני הילדים בישראל**, לבד משאלות ייחודיות שהותאמו למסגרות מתחת גיל 3, והועברו לצוותי מעונות ומשפחתונים בלבד, או שאלות שהתאימו למסגרות הגן בלבד ולכן לא נכללו בשאלונים למעונות ולמשפחתונים.

איסוף וקבלת נתוני המחקר הינם מקיפים, מהימנים ואיכותיים, לפי כללי הארגון הבין-לאומי, כאשר שכבות המחקר והדגימה הרנדומלית של המסגרות נקבעו על ידי גופי המחקר הבינ"ל. המחקר שהקיף את המסגרות באזורי מרכז ופריפריה בישראל, כלל עשרות ארגונים המפעילים את המעונות והמשפחתונים, בעשרות רשויות.

ההיענות להשתתפות הייתה רחבה ואיכותית, כך שאחוז המענה הכולל של צוותי המעונות והמשפחתונים, מנהלות המסגרות והרכזות נע בממוצע בין כ-93% ועד למעלה מ-97% (לפי אחוז מענה איכותי של המנהלות, הצוותים והמסגרות). אחוז גבוה זה מאפשר להסיק מהמצאים על כלל המסגרות המפוקחות מתחת לגיל 3, בישראל.

המעונות המפוקחים בישראל: נתונים מרכזיים במחקר טאליס 2018

- השקעה פר-ילד במסגרות החינוך השונות - ישראל יוצאת דופן בין מדינות ה-OECD בהשוואה בין מסגרות לילדים מתחת גיל 3, לבין מסגרות החינוך הקדם-יסודי והיסודי; כאשר ההשקעה במסגרות לילדים מתחת גיל 3 היא הנמוכה ביותר בישראל, ועומדת על 2971 לעומת ממוצע ה-OECD העומד על 12080.
- ברוב המדינות, ההשקעה פר ילד במסגרות מתחת לגיל 3 היא הגבוהה ביותר, ביחס להשקעה במסגרות החינוך הקדם יסודי והיסודי, לעומת ישראל, בה השקעה זו הפוכה, והגבוהה ביותר במסגרות החינוך היסודי.
- בישראל ההשקעה פר-ילד במסגרות החינוך הקדם-יסודי גבוהה פי שניים לערך, מהשקעה זו במסגרות עד גיל 3.
- ממוצע הילדים במעונות בישראל הוא כ-60 ילדים במעון, ואולם ב-40% מהמעונות ישנם למעלה מ-75 ילדים, כאשר ב-10% מהמעונות ישנם למעלה ממאה ילדים ומספרם יכול להגיע לכ-180 ילדים במעון.
- בגודל מעון ממוצע של כ-60 ילדים ישנם כ-10 אנשי צוות (כולל מתמחות, בנות שירות לאומי וסייעות לילדים בעלי צרכים מיוחדים), כאשר כ-40% מאנשי צוות אלה אינם במשרות מלאות.
- גודל קבוצה מהווה אחד ממקורות הלחץ המשמעותיים של צוותי המעונות, בעבודתם.
- הקטנת גודל קבוצה נמצא בקרב צוותי המעונות בעדיפות גבוהה לתוספת תקציבית פוטנציאלית, כאשר תוספת שכר לנשות הצוות במעונות הייתה בעדיפות קודמת.
- כוח העבודה במעונות מורכב ברובו מנשים - לפחות 95% ממנו.
- תחלופת צוותי המעונות עומדת על לפחות 30% בשנה.
- מחסור בצוות מהווה את אחד מהאתגרים הבולטים במעונות.
- מידת האוטונומיה של המעונות בישראל בנוגע להחלטות הנוגעות לתקציב בתוך המעון, היא הנמוכה ביותר בהשוואה למסגרות לילדים מתחת גיל 3 במדינות האחרות.
- לפחות 22% מבין הילדים המבקרים במעונות בישראל הינם מרקע סוציו-אקונומי נמוך.
- 65% ממנהלות המעונות בישראל הינן בעלות השכלה אקדמית, בהשוואה ל-85%-100% במדינות האחרות.
- כמחצית מנשות צוותי המעונות הינן בעלות ההשכלה שהינה מעל תיכון, אך אינה מקבילה לתואר אקדמי. כשליש מצוותי המעונות הינן מסיימות תיכון.
- כ-70% מצוותי המעונות קיבלו הכשרה לעבודה עם ילדים במסגרות הגיל הרך.
- סטטוס התפקיד ויוקרתו מהווים מרכיב במידת שביעות הרצון של צוותי המעונות מהתפקיד; בעוד שהצוותים חווים תחושת הערכה מצד הורי הילדים במעון, הרי שתחושה זו מצד החברה נמוכה יותר, בחווייתם.
- מידת הקשר עם הורי הילדים במעון ומידת מעורבותם במסגרת החינוכית מהווה אתגר בפני צוותי המעונות.

המלצות OECD לקובעי המדיניות

- ככלל, קיימת שביעות רצון גבוהה בקרב צוותי חינוך-טיפול מסגרות לגיל הרך מהתפקיד. אולם, קיים פער משמעותי בין תחושת הערכה גבוהה מההורים והילדים, לעומת תחושת הערכה נמוכה יותר מצד החברה. לכן, חשוב לבחון כיצד ניתן לקדם את המקצוע כפרופסיה מוערכת, הכוללת השקעה מתמדת בפיתוח מקצועי של הצוותים, ופיצוי על שכר נמוך.
- בכל מדינה קיימים אילוצים תקציביים, על קובעי המדיניות לקיים שיח עם אנשי המקצוע בתחום, על מנת לזהות ולהסכים על סדרי עדיפויות בהקצאה ובשימוש המדיניות. יתכן, כי דבר זה כרוך בבדיקת עלות-תועלת מקיפה יותר בהוצאות על חינוך, הן בתוך הסקטור של מסגרות חינוך-טיפול לגיל הרך והן מחוצה לו.
- בכוחה של מדיניות להעלות את הסטטוס של סקטור צוותי חינוך-טיפול כפרופסיה, ולהפחית את מקורות חוסר היציבות והלחץ של צוותים אלה, במיוחד על ידי מתן הזדמנויות ונגישות לפעילויות של פיתוח מקצועי מתמשך.
- שיפור איכות כוח העבודה במסגרות לגיל הרך, הוא נושא בסדר העדיפויות של קובעי המדיניות כדי למשוך צוות איכותי ולשמרו.
- זיהוי והתייחסות למקורות הלחץ וחוסר היציבות, המאפיינים את המקצוע חשובים, על-מנת לשמר את כוח-העבודה הקיים ולמשוך מועמדים חדשים.
- קיים צורך בפיתוח מקצועי מתמשך, כאשר מחסור באנשי צוות או היעדרות צוות מהווים מחסום להשתתף בפעילויות מסוג זה. יש למצוא דרכים לפצות על היעדרות של אנשי צוות כדי לאפשר לצוותים להתפנות לפעילויות של פיתוח מקצועי. חשוב לאפשר גמישות באופן בו מועברות הפעילויות הללו.
- פיתוח מקצועי מתמשך, הכולל התייחסות לפרקטיקות המקדמות למידה והתפתחות של ילדים, חשוב במיוחד לאנשי צוות בעלי רקע השכלתי נמוך ו/או לאנשי צוות המגיעים ללא הכשרה רלוונטית לתפקיד.
- חשוב שפיתוח מקצועי לכלל הצוות החינוכי-טיפולי של המסגרת יוביל ליצירת שפה משותפת ויקדם את איכות המסגרת.
- חשוב שהקטנת גודל קבוצת הילדים יהיה בסדר עדיפות גבוה של קובעי המדיניות.
- יש לבחון כיצד לקדם אינטראקציה מיטיבה בין הצוות לילדים באמצעות עבודה בקבוצות קטנות.
- יש להבטיח כי מדיניות ורגולציות לא יצרו עומס על מנהלות המסגרות, כך שימנע מהם לקדם את הפן של מנהיגות פדגוגית, כחלק משמעותי מתפקידן.
- יש לבחון הבטים לשיפור איכות המסגרות, שניתנים ליישום ברמת המסגרת.
- קיימת חשיבות לרצף החינוכי-טיפולי ולמעברים בין המסגרות: מרבית אנשי הצוות במסגרות חינוך-טיפול לילדים מתחת גיל 3 או במסגרות הקדם-יסודי, אינם מקבלים הדרכה והכשרה מספיקים לנושא, דבר שחשוב במיוחד לילדים מרקע מוחלש. הכנה למעבר בין המסגרות חשובה לילדים ולהוריהם.
- עבור ילדים ממשפחות מרקע מוחלש קשר בין שירותים וגופים בקהילה חשוב במיוחד.
- חשוב להוסיף מדדים של איכות תהליכי חינוך-טיפול, לצד מדדים של בטיחות ובריאות, כדי לעקוב אחר ההשפעה הישירה של המסגרת על הילדים.